

הערות למאמר: רק דגים מתים שוחים עם הזרם (עמ' 10)

1. יוצא דופן מעט הוא המלט"ק, אשר ממקד עצמו בלימוד ובקריאה של ספרות מקור בתחום התיאוריה הצבאית
2. טל טובי, "השליטה באוויר: תיאוריות צבאיות על אודות כוח אווירי", **מערכות** 486-485, עמ' 30-35
3. Paul A Samuelson, "A Note on the Pure Theory of Consumers Behaviour", **Economica** 5 (17) 1938, pp. 61-71
4. Edward M. Earle (ed.), **Makers of Modern Strategy: Military Thought from Machiavelli to Hitler**, Princeton UP, Princeton, 1943; Peter Paret (ed.), **Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age**, Princeton UP, Princeton, 1986
5. Stephen M. Walt, "The Search for a Science of Strategy: A Review Essay", **International Security** 12 (1) 1987, pp. 140-165
6. Azar Gat, **The Origins of Military Thought: From the Enlightenment to Clausewitz**, 1989; **The Development of Military Thought: The Nineteenth Century**, 1992; **Fascist and Liberal Visions of War: Fuller, Liddell Hart, Douhet, and Other Modernists**, 1998
7. הספרים פורסמו בהוצאת אוניברסיטת אוקספורד. בתרגום לעברית שני הספרים הראשונים אוגדו לספר אחד: **מקורות המחשבה הצבאית המודרנית** (מערכות, 2000), והספר השלישי תורגם בשם **התפתחות המחשבה הצבאית המאה ה-20** (מערכות, 2003).
8. Eugene L. Rasor, "Azar Gat, The Development of Military Thought: 19th Century" (Book Review), **The Historian** 56, no. 2 (1994), pp. 374-375
9. Jan Angstrom and J. J. Widen, **Contemporary Military Theory: The Dynamics of War**, Routledge, New York, 2015; Elinor C. Sloan, **Modern Military Strategy: An Introduction**, Routledge, New York, 2017
10. Nick J. Bosio, **Understanding War's Theory**, Australian Army Occasional Paper, 2018
11. עומר מורג, "הכשרת הקצונה הבכירה בצבאות זרים – השוואה", סימוכין 02289-350967300-299, ענף תיאום בין-אומי ושיתוף פעולה של אגף המבצעים, צה"ל, ינואר 2020
12. הגם שיש אחרים שבוודאי ניתן להכניסם לרשימה הנ"ל, הרי שלכותבי מאמר זה שמורה העדפה הנובעת מקריאה בדיעבד של מחקרים רבים שנמצאו כבעלי התועלת הגדולה ביותר למחקר זה
13. שמות הספרים שתורגמו לעברית מובאים כלשונם (פרט לספרו של לידל הארט **אסטרטגיה של גישה עקיפה**, ראו הערה 13). שאר הכותרים לקוחים משפת המקור או מהתרגום לאנגלית
14. ספרו המקורי והגרסאות השונות שפורסמו בעקבותיו במשך השנים: Henry Basil Liddell Hart, **The Decisive Wars of History**, G. Bell & Sons, London, 1929; **The Strategy of Indirect Approach**, Faber and Faber, London, 1941; **The Way to Win Wars**, Faber and Faber, London, 1943; **The Strategy of Indirect Approach**, Faber and Faber, London, 1946; **Strategy: The Indirect Approach**, Faber and Faber, London, 1954; **Strategy: The Indirect Approach**, Faber and Faber, London, 1967. שם ספרו של לידל הארט בעברית הוא **אסטרטגיה של גישה עקיפה**
15. Jill R. Russell, "With rifle and bibliography: General Mattis on professional reading", **STRIFE**, 7 may 2013

הערות למאמר: מוכנות צה"ל לטרנספורמציה הדיגיטלית (עמ' 16)

1. ניצן שדה, "פלנטת המידע", **כלביסט**, 5 באוקטובר 2015
2. Klaus Schwab, **The Fourth Industrial Revolution** USA: Crown Publishing, 2016
3. ערן אורטל, "מבולבלים?! גם אנחנו! פרספקטיבה היסטורית לדיון על 'בשה באופק'", בין הקטבים 17-16 (יולי 2018)
4. נורית כהן אינגר וליאור זכרון, "'לראות את הנולד' – שילוב יכולות בינה מלאכותית לשיפור העוצמה האווירית של צה"ל", **בין הקטבים** 12-11 (יוני 2017); אלי שרביט דובי רז, "מהשירות הימי לרוע אסטרטגית - מחשבות על דרום הים ב-2048", **מערכות** 477 (אפריל 2018); הרצי הלוי, "אמ"ן 2048: עליונות מודיעינית בעידן הדיגיטלי", **מערכות** 477 (אפריל 2018)

הערות למאמר: חזבאללה והחזיתים ולקחים מן המלחמה בתימן (עמ' 22)

1. Jennifer Bell, "Combat drones usher in era of 'war by remote' in the Middle East", **Arab news**, 23 September 2019
2. "Iran-Backed Houthi Claim Attack on Saudi-led Coalition Ship Near Strategic Strait, People's Mujahidin Organization Iran", **The Tower**, 14 June 2017
3. "US sends Navy destroyer to Yemen", **Al Arabiya**, 3 February 2017
4. "Saudi forces destroy Houthi boat, foil terror plot in Jazan", **Al Arabiya**, 25 April 2017; "Yemeni navy unveils new domestically-manufactured Mersad sea mine", **PressTV**, 13 October 2018
5. **PressTV**, 13 October 2018
6. "Saudi Arabia says it downed Houthi drones", **The New Arab**, 28 August 2019
7. Thomas Gibbons-Neff, Houthi forces appear to be using Iranian-made drones to ram Saudi air defenses in Yemen, report says, **The Washington Post**, 22 March 2017;
8. "Yemen's Houthis Say They Attacked Saudi's Najran Airport by Drone", **US News**, 23 May, 2019
9. "Houthi rebel drone targets senior officers at Yemen's Al Anad military base", **The National**, 10 January, 2019
10. יואב שטרן, "צה"ל מאשר: מזל"ט חיבאללה סיר מעל נהריה", **הארץ**, 7 בנובמבר 2004
11. Dario Leone, "Now We Know How the Houthi Rebels in Yemen Used Modified Air-To-Air Missiles to Attack Planes from the Ground", **The national interest**, 17 July 2019
12. Farzin Nadimi and Michael Knights, "Iran's Support to Houthi Air Defenses in Yemen, Policywatch", **The Washington Institute**, 4 April 2018
13. "Yemen's Houthi 'shoot down' US-made drone near Saudi border", **The New Arab**, 1 November 2019
14. "Yemen's Houthi rebels say they shot down Saudi Apache helicopter", **Al Jazeera**, 29 November 2019
15. נעה לנדאו ועמוס הראל, "נתניהו: איראן הציבה בתימן טילים ארוכי טווח שמסוגלים לפגוע בישראל", **הארץ**, 28 באוקטובר 2019
16. יוני בן מנחם, "אזהרה מתימן", **The Marker**, 10 בנובמבר 2019

הערות למאמר: האבולוציה של הכוחות למבצעים מיוחדים בעת המודרנית (עמ' 26)

1. בעוד שבארצות-הברית הביטוי "כוחות מיוחדים" (US SF - SPECIAL FORCES) מתייחס ליחידות מסוימות בצבא היבשה, שאנשיהן, המכונים גם "הכומתות הירוקות", יוצאים למשימות מיוחדות בקרב מקומיים כדי להמריס ולרתום אותם לטובת האינטרס האמריקני, הקורא הישראלי מייחס את הביטוי "כוחות מיוחדים" כשם גנרי לכלל היחידות העוסקות במבצעים מיוחדים (תורגם ל"כו"מ").

26. טל טובי, "לידתו של עוף החול – ההיסטוריוגרפיה של 'תכנית פניקס' והשינוי בחברה האמריקנית כלפי מלחמת וייטנאם", **היסטוריה** 13 גיליון שבת, תשס"ד, עמ' 13; מקנב, **פעולה מיידית**, כתר, ירושלים, 1999, עמ' 126
27. טל טובי, "להילחם מאחורי קווי האויב: המקורות המבצעיים והתורתיים של יחידות הסיוור האמריקניות בווייטנאם", **מערכות** 460, אפריל 2015, עמ' 54-61; <http://maarachot.idf.il/PDF/FILES/6/113646/pdf>; הרברט תומפסון, **שלטון ומרדנות: לקחי מלאיה ווייטנאם**, מערכות, תל-אביב, 1967, עמ' 102
28. John L. Plaster, Sog: **The Secret Wars of America's Commandos in Vietnam**, Simon And Schuster, New York, 1997; William Rosenau, **Special Operations Forces and Elusive Enemy Ground Targets: Lessons from Vietnam and the Persian Gulf War**, RAND Corporation, Santa Monica California, 2001, pp. 9-10
29. Dennis J. Cummings, **The Men Behind the Trident: SEAL Team One in Vietnam**, Bantem, New York, 1998
30. David Fitzgerald, **Learning to Forget: US Army Counterinsurgency Doctrine from Vietnam to Iraq**, Stanford, Palo Alto, CA, 2013, pp. 47-50
31. ראו למשל בועז גנור, **מבוך הלוחמה בטרור: כלים לקבלת החלטות**, המרכז הבינתחומי הרצליה, 2003, עמ' 31-38
32. Eliot A. Cohen, **Commandos and Politicians**, Harvard University Cambridge, 1978
33. Bernhard Blumenau, **The United Nations & Terrorism: Germany, Multilateralism, and Antiterrorism Efforts in the 1970s**, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2014
34. אביגדור שחן, **מבצע כדור הרעם, הוא מבצע אנטבה, מסדה**, ראשון לציון, 1993
35. Gregory Fremont-Barnes, **Who Dares Wins: The SAS and the Iranian Embassy Siege 1980**, Osprey, Oxford, 2009
36. Steven Emerson, **Secret Warriors: Inside the Covert Military Operations of the Reagan Era**, G. P. Putnam's Sons, New York, 1988, p. 26
37. Ibid
38. RAND Corporation (Research and Development) הוא מכון מחקר אמריקני המייעץ לממשלות ולגופים בינלאומיים בעיצוב תהליכי מדיניות ציבורית ומספק שירותי מחקר במגוון תחומים, בהם ביטחון
39. Bruce Hoffman, **Commando Raids: 1946-1983**, RAND, Santa Monica, CA, 1985
40. 99th United States Congress, Senate, Committee on Armed Services, **Defense Organization: The Need for Change – Staff Report**, U.S. Government Printing Office, Washington, DC, 1985
41. United States Special Operations Command, **History: 1987-2007**, USSOCOM/SOCS-HO, MacDill AFB, FL, 2007, pp. 5-8
42. Linda Robinson, **Masters of Chaos: The Secret History of the Special Forces**, Public Affairs, New York, 2004, p. 16
43. "בעולם הפכפך וסוער לכוחות למבצעים המיוחדים יש תפקיד קריטי להוציא לפועל את האסטרטגיה החדשה" – אמר שר ההגנה האמריקני דיק צ'ייני: Dick Cheney, Secretary of Defense, **Annual Report to the President and Congress**, U.S. Government Printing Office, Washington DC, 1992, p. 102
44. Mark Bowden, **Black Hawk Down: A Story of Modern War**, Signet, New York, NY, 1999; ובתרגומו לעברית: מרק באודן, **התרוסקות במוגדישו**, מערכות, תל-אביב, 2002; טל טובי, "האם עקרונות המלחמה מתאימים לכוחות למבצעים מיוחדים? פעילות כוח שממה רג'ר בסומליה במקרה מבחן", **מערכות** 416, דצמבר 2007; <http://maarachot.idf.il/PDF/FILES/8/112268.pdf>; אל"ם ("מיל") ד"ר יגאל אייל, "לחימה אסימטרית במוגדישו", **מערכות** 380-381, דצמבר 2001
45. Howard Wasdin and Stephen Templin, **Seal Team Six, Sphere**, London, 2011
46. Colin S. Gray, **Modern Strategy**, Oxford University Press, New York, 1999, pp. 286-289
47. Paul Virilio, **Speed and Politics**, MIT Press, Cambridge, MA, 2006
48. William S. Lind et al, "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation", **Marine Corps Gazette** 73, no. 10, October 1989
2. כדי להבחין בין המשמעויות השונות שמוחסות למושג אשתמש בביטוי "כומ"מ" כתרגום לשם שבו משתמשים האמריקנים וחוקרים שונים מהמערב בבואם לתאר באופן גנרי את כלל הכוחות והיחידות העוסקים במבצעים מיוחדים בעת המודרנית (SOF - SPECIAL OPERATIONS FORCES)
3. תומס אדוארד לורנס, **שבעה עמודי חוכמה: חיגית ניצחון**, מודן ומשרד הביטחון, 2006
4. מאזיל הנרי לידל הארט, **אסטרטגיה של גישה עקיפה: מאה דורות של מלחמה**, מערכות, תל-אביב, 1956
5. Otto Heilbrunn, **Warfare in the Enemy Rear**, Allen & Unwin, Crows Nest, Australia, 1963, pp. 27-28
6. וגם כתב עליו את ספרו Basil Henry Liddell Hart, **'T. E. Lawrence': In Arabia and After**, J. Cape, London, 1934
7. סא"ל נדב פדן וסא"ל אסף חזני, "מה בין יחידה מיוחדת ליחידות הרגילות של הצבא?" **מערכות** 465, יוני 2016, עמ' 44
8. יורג'יניה קואלס, **מפקד הרפאים**, קלע, מתרגם יעקוב גולדמן, מערכות, תל-אביב, 1958; או גד שמרון, **צבא אחר: יחידות מיוחדות בצבאות העולם**, משרד הביטחון, תל-אביב, 2007, עמ' 52
9. צ'רצ'יל הצליח לברוח מן השבי, והדבר הביא לו תהילה רבה שמאוחר יותר סייעה לו רבות בהצלחתו הפוליטית הראשונה. על תקופת שבו ובריחתו הנועזת הוא כתב את הספר **London to Ladysmith Via Pretoria**
10. מקור המונח "קומנדו" במלחמת הבורים (1899-1902), שבמהלכה קהילות אפריקניות הקימו מיליציות מקומיות כדי להילחם בשבטי הזולו. השתמשו בו במקור כקומנד - לציון פיקוד, אולם מקור המילה בלטינית. במלחמת הבורים השנייה המיליציות הללו הופנו נגד הבריטים אשר למדו את נחת זרועם והעריכו אותם מאוד כלוחמים לא קונוונציונליים. כיום משתמשים במונח זה בעיקר כדי לתאר כוחות מיוחדים
11. ירון פלינט, "התפתחות הכוחות המיוחדים במלחמת העולם השנייה", **מערכות** 408, אוגוסט 2006, עמ' 28-37; וכן: Mark Seaman, ed., **Special Operations Executive: A New Instrument of War**, Routledge, London, 2006
12. Michael E. Haskew. **Encyclopedia of Elite Forces in the Second World War: The Complete Guide to Paratroop, Commando, Ranger, SS, Marine and other Elite Units, Pen & Sword Military**, Barnsley, 2007, p. 62
13. ניל בסקומב, **מבצר החורף**, משכל, תל-אביב, 2018, עמ' 60
14. Charles Messenger, **The Middle East Commandos** William Kimber, London, 1998
15. בהקשר זה רלוונטי מחקרה של עפרה גרייצר על וינגייט, אשר ראה אור גם בספר **שני צעדים לפני כולם**, ובו מתוארת בפרוטרוט שיטת הפעלה של כוח הצ'ינדיתים המיוחד של וינגייט במלחמה בזירת בורמה וכן הדיונים במטכ"ל הבריטי ובדרג מקבלי החלטות בנוגע להקמתם והפעלתם של כומ"מ במלחמה
16. גד שמרון, **צבא אחר**, משרד הביטחון, תל-אביב, 2007, עמ' 44
17. ג'יימס אלטיירי, **ראשי-החנית**, מערכות, תל-אביב, 1965
18. ריצ'רד סימפקיין, **מרוץ אל העתיד: מחשבות על המלחמה במאה ה-21**, מערכות, תל-אביב, 1999, עמ' 347
19. לידל הארט, **אסטרטגיה של גישה עקיפה**, מערכות, תל-אביב, 1978, עמ' 43
20. Mao Tse-Tung, **On Guerrilla Warfare**, Ill: First Illinois Print Paperback, Champaign, 2000
21. סימפקיין, **מרוץ אל העתיד**, עמ' 373
22. Ernesto "Che" Guevara, **Guerrilla Warfare**, Bison Books, Winnipeg, Canada, 1998
23. יהושפט הרבי, **מלחמת הגרילה למלחמת הגרילה**, עבודת מחקר, הפקולטה למדעי החברה, אוניברסיטת בראילן, 1970, עמ' 1
24. Martin van Creveld, **The Transformation of War: The most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz**, Free Press, New York, 1991, p. 20
25. "U.S. Army Special Forces Command (Airborne): History", U.S. Army Special Operations Command, **The Internet Archive, Wayback Machine**, 21 July 2019
26. Susan L. Marquis, **Unconventional Warfare**, Brookings, U.S. Army War College, Washington, D.C. 1996, pp. 6-7

- United States Special Operations Command (USSOCOM), **U. S. Special Operations Command Fact Book 2013**, USSOCOM, Tampa, FL, 2013, p. 10 .73
- Andrew J. Mack, "Why Big Nations Lose Small Wars?", **World Politic** 27, no. 2, January 1975 .48
- דפרט סמית, **התועלת שבבוח – אמנות המלחמה בעולם המודרני**, מערכות, תל-אביב, 2013, עמ' 237 .49
- מקס בוט, **חדשנות במלחמה**, מתרגם אגמיה בע"מ מודן ומערכות, 2007, עמ' 441-452; שון נילור, **יום שלא טוב למות בו: הסיפור שטרם סופר על מבצע אנקונדה**, מתרגם ומבאר אל"ם מיל' ד"ר יגאל אייל משרד הביטחון ומודן, בן שמון, 2015, עמ' 39-43 .74
- Stephen Biddle, "Special Forces and The Future of Warfare: Will Strategic Studies Institute Discussion?" S.O.F. Predominate in 2020 U.S. Army War College, Carlisle, PA, May 2004 .75
- Mary Kaldor, **New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era**, Polity, Cambridge, MA, 1998 .51
- Capt. Malcolm Brailey, "The Transformation of Special Operations Forces in Contemporary Conflict", working Paper no. 127, Land Warfare Studies Centre, Australia, November p. 2, 2005 .76
- Frank G. Hoffman, "Hybrid Warfare and Challenges", **Joint Force Quarterly** 52, no. 1, 2009 .52
- Prof. Friedrich August Freiherr von der Heydt, **Modern Irregular Warfare: In Defense Policy and as a Military Phenomenon**, New Benjamin Franklin House, New York, NY, 1986, p. 66 .53
- David Charters, "From Palestine to Northern Ireland: British adaptation to Low Intensity Operation", in **Armies in Low-Intensity Conflict: A Comparative Analysis**, eds. David Charters and Maurice Tugwell, Brassey's Defence Publishers, London, 1989, p. 214 .54
- Chaim Asa וידידיה יערי, **לוחמה מבוזרת: המלחמה במאה ה-21**, משכל, תל-אביב, 2005, עמ' 119-127; ובגרסה מעודכנת לאחר מבצע "צוק איתן": חיים אסא וידידיה יערי, **ללחום אחרת: תפיסת הלחימה החדשה**, משכל, תל-אביב, 2014, עמ' 96 .55
- תומס ליבס וזוהר קמפף, **התקשורת בעתות מלחמה וטורר**, אוניברסיטה משודרת, משרד הביטחון ומודן, בן שמון, 2012, עמ' 7-35 .56
- רון שליפה, **לוחמה פסיכולוגית**, משרד הביטחון, תל-אביב, 2007 .57
- אסא ויערי, **ללחום אחרת**, עמ' 151-153 .58
- Dave Philipps, "Special Operations Troops Top Casualty List as U.S. Relies More on Elite Forces", **The New York Times**, 4 February 2017 .82
- John Arquilla, "The New Rules of War", **Foreign Policy** 178, March 2010 .59
- Nick Turse, "Donald Trump's First Year Set a Record for Use of Special Operations Forces", **The Nation**, 14 December 2017 .80
- SOCOM: **Policing the World**, The 2017 Forum Security Aspen **Aspen Institute**, Washington, DC, 2017, p. 17 .81
- Bernd Horn, "Special Men, Special Missions: The Utility of Special Operations Forces - A Summation", **Forces of Choice: Perspectives on Special Operations**, eds. Bernd Horn, J. Paul de B. Taillon, and David Last, McGill-Queens University Press, Kingston, 2004, pp. 5-6 .60
- Dana Priest, **The Mission: Waging War and Keeping Peace with Americas Military**, New York, 2004, pp. 16-17 .61
- Dave Philipps, "Special Operations Troops Top Casualty List as U.S. Relies More on Elite Forces", **The New York Times**, 4 February 2017 .82
- John M. Collins, **Special Operations Forces**, NDU Press, Washington, DC, 1994, pp. 6-7 .62
- אליוט כהן, מיכאל ג' אייזנשטאדט ואנדרו ג' בסביץ, **סכנינים, טנקים וטילים: המהפכה הביטחונית הישראלית**, עיונים בביטחון המזרח התיכון 41, מרכז גבן-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בראיילן, 1999 .63
- Robert G. Jr. Spulak, **A Theory of Special Operations: The Origin, Qualities and Use of S.O.F.**, Joint Special Operations University, Hurlburt Field, FL, 2007, pp. 24-25 .64
- Cohen, Commandos and Politicians, p. 31 .65
- Department of the Army, Field Manual 100-2-1: **The Soviet Army – Operations and Tactics** (1984), ch. 2, p. 6 .4
- Viktor Suvorov, משימות אלו הוטלו על כוחות הספצנאז של הצבא הרוסי. ראו: "Spetsnaz: The Soviet Union's Special Forces", **Military Review** 64 Robin Neillands, **In the Combat Zone**: ראו גם: (3) 1984, pp. 30-46. **Special Forces since 1945** (New York: New York UP, 1998), pp. 77-78 .5
- שני גדודים מתוך העשרה הוקמו מקרב הכוחות הצבאיים של ארגונים פלסטיניים שפעלו בחסות סוריה. האחד השתייך לארגון אל-צאעקה והשני היה חלק מצבא השחרור הפלסטיני. שני הגדודים פעלו תחת הפיקוד הסורי שהגדיר להם את משימותיהם .6
- לסקירה על הקומנדו המצרי והסורי ראו: איתן הבר וזאב שיף, **לקסיקון מלחמת יום הכיפורים**, זמורה-ביתן ודביר, אור יהודה, 2003, עמ' 360-364 .7
- Kenneth M. Pollack, **Arabs at War: Military Effectiveness, 1948-1991** (Lincoln: Nebraska UP, 2002), p. 92 .8
- ראו את ההגדרה לכוחות מיוחדים במילון למונחי צה"ל, עמ' 253 .9
- Neil C. זונדר, **סיירת מטכ"ל**, כתר, ירושלים, 2000, עמ' 17. ראו גם: Livingstone and David Halevy, **Inside the PLO: Covert Units, Secret Funds, and the War against Israel and the United States** (New York: Quill and Morrow, 1990), p. 49; Neillands, **In the Combat Zone**, pp. 148-150 .10
- חיים נדל, **המעוז מנצח: מבצעים מיוחדים ומשולבים של כוחות צה"ל בהטסה** .11

- ובהשטה בין שתי מלחמות (1967-1973), מערכות ומודן, בן שמן, 2015
12. מתוך אתר חיל הים: <http://navy.idf.il/Article/1477>
13. כך למשל בספר המתאר את מלחמתה של חטיבה 7 במלחמת יום הכיפורים נכתב כי משימתה של פלוגת הסיוור החטיבתית הייתה לבצע תצפיות יום ולילה ואיסוף מודיעין לפעולות החטיבה. אילן סהר, **עד קצה גבול היכולת: חטיבה 7 במלחמת יום הכיפורים**, מערכות ומודן, בן שמן, 2013, עמ' 139
14. למעשה חשיבה מסודרת לגבי הפעלת כוחות מיוחדים בזמן מלחמה החלה בצה"ל בעקבות לקחי מלחמת לבנון השנייה (2006). אחד מתוצריה של חשיבה זו הייתה הקמתה, ב-2011, של מפקדת העומק, הכפופה ישירות לראש המטה הכללי, כאשר בזמן מלחמה מפקדת העומק תפעיל את היחידות המיוחדות. עמוס הראל, **הארץ**, 12 בדצמבר 2011. בקישור: <https://www.haaretz.co.il/1.1594005>
15. חשיבות שני המעברים נובעת מהיותם היחידים המאפשרים תנועה משוריינת מחלקה הדרומי של תעלת סואץ אל עומק סיני. תפיסתם על-ידי המצרים הייתה מונעת מצה"ל להעביר את עתודותיו אל זירת המלחמה
16. אלדד נחום וצבי, "לחימה בקומנדו המצרי במלחמת יום הכיפורים", **מערכות** 327, מנומבר-דצמבר 1992, עמ' 20-21
17. George W. Gawrych, **The Albatross of Decisive Victory** (Westport: Greenwood Press, 2000), p. 176
18. על שרידות המסוקים כנקודה קריטית בהצלחה או בכישלון של הפעלת כוחות מיוחדים ראו: Anthony H. Cordesman and Abraham R. Wagner, **The Lessons of Modern War** (vol. 1): The Arab-Israeli Conflicts, 1973-1989 (Boulder: Westview Press, 1990), pp. 100-101
19. מסוקים הופלו באמצעות תמרון שבו חלף מטוס הפנטום בגובה נמוך מעל רוטור המסוקים תוך הפעלת מבערים. כך נוצרו מערבולות אוויר, שהביאו לסחרור המסוק ולהתרסקותו על הקרקע
20. עוד על הקומנדו המצרי במלחמה ראו: דני אשר, **לשבור את הקונספציה**, מערכות, תל-אביב, 2003, עמ' 249-238
21. ראו למשל את תיאורו של אברהם אדן, מפקד אוגדה 162: אברהם אדן, **על שתי גדות הסואץ**, עידינים, ירושלים, 1979, עמ' 28. ראו גם: Trever N. Depuy, **Elusive Victory: The Arab – Israeli Wars, 1947-1974** (New York: Harper & Row, 1978), pp. 401-410
22. Pollack, **Arabs at War**, p. 108, p. 110
23. Gawrych, **The Albatross of Decisive Victory**, pp. 176-177
24. אשר, **לשבור את הקונספציה**, עמ' 246
25. Pollack, **Arabs at War**, p. 480-482
26. בסיסי ההתארגנות של כוחות המילואים נמצאו באזור ראש פינה ובנתנעתם מזרחה, לעבר רמת הגולן, הם היו חייבים לחצות את נהר הירדן
27. דני אשר (עורך ראשי), **הסורים על הגדרות: פיקוד צפון במלחמת יום הכיפורים, מערכות**, תל-אביב, 2008, עמ' 82. ראו גם: George E. Knapp, "Antiarmor Operations on the Golan Height, October 1973", in: Roger J. Spiller (ed.), **Combined Arms in Battle since 1939** (Fort Leavenworth: US Army CGSC Press, 1992), pp. 27-34
28. Pollack, **Arabs at War**, p. 491; Abraham Rabinovich, **The Yom Kippur War** (New York: Schocken Books, 2004), pp. 154-155
29. על כיבוש החרמון על-ידי הקומנדו הסורי והנזק לצה"ל ראו: אשר, **הסורים על הגדרות**, עמ' 110-111, 116. אחד החיילים שנפלו בשבי היה עמוס לוינברג, קצין מודיעין אשר בלחץ הקהילות מסר מידע רב לשוביו ובכלל זה גם את מהות קיומה ופעולותיה של סירת מטב"ל. מידע זה חייב את אמ"ן לבצע שינויים דרמטיים בדפוסי הפעולה של מערכת המודיעין הישראלית
30. אשר, **הסורים על הגדרות**, עמ' 116
31. ראו: פסח מלוובני ויוסף ברגר, **מבצעי הקומנדו והכוחות המיוחדים הסורים ברמת הגולן במלחמת יום הכיפורים**, אפי מלצר בע"מ, מחקר והוצאה לאור, רעות, 2017
32. אשר, **הסורים על הגדרות**, עמ' 83
33. פולק טוען כי נשיא סוריה, אסאד, לא אישר פשיטות קומנדו בעומק השטח הישראלי כיוון שגדודי הקומנדו הורכבו מחיילים שהיו נאמנים למשטר. לפיכך הוא לא רצה לסכן אותם ובקש להשאירם בקרבתו למקרה של הפיכה נגדו. ראו: Pollack, **Arabs at War**, pp. 479-480
34. זאת בניגוד למבצעים המיוחדים שערך צה"ל, אשר רובם ככולם שילבו הנחתת כוחות בשעות הלילה
35. Jerry Asher, **Duel for the Golan: The 100-Hour Battle that Saved Israel** (New York: William Morrow and Company, 1987), p. 185
36. אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, עמ' 215
37. על התוכנית הסורית ראו: אשר, **הסורים על הגדרות**, עמ' 188-189
38. אלחנן אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, משרד הביטחון, מחלקת היסטוריה, תל-אביב, 2013, עמ' 216
39. אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, עמ' 217; אשר, **הסורים על הגדרות**, עמ' 192
40. לצד הקומנדו הסורי פעלו גם גדודי קומנדו עיראקיים אשר גם הם ביצעו
- משימות רגלים מובחרות ולא ביצעו פעולות השטח הישראלי. עם תחילת המערכה לכיבוש מחדש של החרמון על-ידי צה"ל הופנו יחידות קומנדו עיראקיות לתגבור הקומנדו הסורי. ראו: גבעתי, **המערכה בחרמון**, עמ' 408-407
41. גבעתי, **המערכה בחרמון**, 235-238
42. אירועים אלו ייבחנו בחלק העוסק בצה"ל
43. חנוך ברטוב, **דדו: 48 שנה ועוד 20 יום (חלק ב): יומן המלחמה**, דבי, אור יהודה, 2002, עמ' 395
44. יעקב ארז ורן אדליסט, "סיירות", בתוך: יעקב ארז ואילן כפיר (עורכים), **צה"ל בחילו: אנציקלופדיה לצבא וביטחון (כרך 14): סיירות ומיעוטים**, רביבים, תל-אביב, 1983, עמ' 35 (שקד), 32-73 (אגוז), 101-102 (חרוב). ראו גם: הבר ושיף, **לקסיקון**, עמ' 14, 193, 403-404. בתחילת המלחמה שימשה סיירת אגוז ככוח לוחם נגד פעילות המחבלים בגבול עם לבנון. בהמשך המלחמה פעלה לפי משימות שהוגדרה לה על-ידי אוגדות השריון שלחמו ברמת הגולן (146 ו-210). סיירת חרוב הגיעה לחזית סיני רק בשלהי המלחמה. סיירת גולני השתתפה בקרבות לכיבוש מחדש של החרמון. על פלוגת הסיוור של חטיבה 7 בימים הראשונים של המלחמה ראו: סהר, **עד קצה גבול היכולת**, עמ' 139-136. התיאור בספרו של סהר מצביע על העובדה כי משימות הסיירת היו לתמוך בפעולות החטיבה
45. חשוב לציון כי את מוצב החרמון הסורי כבשה חטיבת הצנחנים 317, שהייתה חטיבת מילואים
46. אלישיב שמשי, **ממני תראו וכן תעשו: על דוגמה אישית בשדה הקרב**, מערכות ומודן, בן שמן, 2016, עמ' 202
47. אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, עמ' 286
48. שמשי, **ממני תראו וכן תעשו**, עמ' 209-218
49. מוקי בצר, **לוחם חשאי: סיפורו של איש היחידות המיוחדות בצה"ל**, כתב, ירושלים, 2005, עמ' 177. בהמשך מתאר בצר שיחה עם אברהם ארן, מקימה של סיירת מטב"ל, שאמר לו כי לוחמי היחידה "...מיועדים למשימות בין המלחמות. הם לא אמורים לפעול במהלכן" (שם, עמ' 197)
50. זונדר, **סיירת מטב"ל**, עמ' 35
51. משה גבעתי, **המערכה בחרמון: הקרבות ברכסי החרמון במלחמת יום הכיפורים**, בן שמן, מערכות ומודן, 2015, עמ' 265
52. בצר, **לוחם חשאי**, עמ' 192-195; זונדר, **סיירת מטב"ל**, עמ' 25; גבעתי, **המערכה בחרמון**, עמ' 265-266; אביחי בקר, **אינדיאנים על גבעה 16: פלוגה בקרב החרמון**, משרד הביטחון, תל-אביב, 2003, עמ' 40-43
53. הבר ושיף, **לקסיקון**, עמ' 89. בסיום המלחמה שבו לוחמי הסיירת וכבשו את ג'בל עתקה
54. ברטוב, **דדו**, עמ' 500
55. זונדר, **סיירת מטב"ל**, עמ' 26; אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, עמ' 466
56. זונדר, **סיירת מטב"ל**, עמ' 26, 164; גבעתי, **המערכה בחרמון**, עמ' 267-268
57. על המבצעים בזירת ים סוף ראו: זאב אלמוג, **עטלפים בים האדום: פעולות הקומנדו הימי במלחמת ההתשה ובמלחמת יום הכיפורים**, משרד הביטחון, תל-אביב, 2007, עמ' 153-205; סא"ל ג', "מהפתעה להפתעה: לוחמה זעירה בים סוף", **מערכות** 332 (אוקטובר 1993), עמ' 29-33
58. לסקירה כללית על שייטת 13 במלחמה ראו: הבר ושיף, **לקסיקון**, עמ' 395-396
59. ראו: מייק אלדד, **שייטת 13: סיפורו של הקומנדו הימי**, מערכות, תל-אביב, 1993, עמ' 493-497; אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, עמ' 411
60. ראו גם חיים נדל, **בין שתי המלחמות (1967-1973)**, מערכות, תל-אביב, 2006, עמ' 229-241
61. על גדודי הסיוור הפיקודיים במלחמת ששת הימים ראו: ארז אדליסט, "סיירות", עמ' 23 (שקד), 51 (אגוז), 76-77 (חרוב)
62. ברטוב, **דדו**, עמ' 559. עוד על סיירת חרוב במלחמת ששת הימים ראו: גני לוטן, **סיפורו של סיירת חרוב**, הוצאת ילנה לוס, תל-אביב, 2014, עמ' 36-38. בקריאה בקורותיה של חרוב במלחמת ששת הימים ממלדת שסיירת זו הופעלה במתכונת דומה גם במלחמת יום הכיפורים. במידה רבה כך ניתן לתאר גם את פעולותיה של סיירת שקד
63. ראו למשל: עמנואל סקל, **הסדיר יבלום? כך הוחמצה ההכרעה בסיני במלחמת יום הכיפורים**, מעריב, תל-אביב, 2011, עמ' 107
64. בקר, **אינדיאנים**, עמ' 28. הספר מתאר כיצד לוחמי גולני אספו רובי קלשניקוב מגופות החיילים הסורים על-מנת להילחם באמצעותם. כמו כן, בתמונות רבות מהתקופה ניתן לזהות את לוחמי הרגלים הישראליים נושאים את רובי הסער הרסיים. לאחר המלחמה צוידו יחידות צה"ל ברובה זה (אם כי יש עדויות לכך שכבר פעל במלחמת יום הכיפורים. כמו כן, לאחר המלחמה הוקמו בחטיבות הרגלים פלוגות נ"ט (עורב) על בסיס טילי ה-TOW, והפלוגות המסייעות צוידו בטילי דראגון

הערות למאמר: מבצע "קרנף" (עמ' 40)

1. אמיר בוחבוט, "חטיבת הקומנדו של צה"ל יוצאת לדרך: נחזק את השימוש בתחבולה", **וואלה! חדשות**, 28 בדצמבר 2015
2. עמוס הראל, "צ'יקו תמיר חושב שתוכנית גנץ עלולה להוביל לאסון", **הארץ**, 18 ביולי, 2013
3. משה דיין, **אבני דרך**, עידינים, ירושלים, 1976, עמ' 61-71
4. דב תמרי ואהרן זאבי פרקש, **ואיך נדע**, ידיעות ספרים, תל-אביב, 2011, עמ' 181
5. משה דיין, יומן מערכת סיני, עם הספר, תל-אביב, 1965, עמ' 90-92
6. סטיבן פרספילד, **שער האריות**, ידיעות ספרים, ראשון לציון, 2017, עמ' 259-269
7. עפר שלח, האומץ לנצח, ידיעות ספרים, תל-אביב, 2015, עמ' 173
8. **שם**, עמ' 177-179
9. **שם**, עמ' 138
10. **שם**, עמ' 178
11. **שם**, עמ' 43
12. ג'יימס אלטיירי, **ראשי החנית**, מערכות, תל-אביב, 1965, עמ' 12
13. George W. Smith. **Carlson's Raid: The Daring Marine Assault on Makin**, Berkley Trade, 2001, p. 23
14. אלטיירי, 1965, עמ' 52
15. **שם**, עמ' 33
16. **שם**, עמ' 124
17. **שם**, עמ' 228
18. מרטין בלומנסון, **פאטון האיש והאגדה**, מערכות, תל-אביב, 1989, עמ' 1308
19. סטיבן אמברוז, **יום הפלישה**, זמורה ביתן, אור יהודה, 2002, עמ' 350-366
20. William H. McRaven. **Spec Ops: Case Studies in Special Operations Warfare Theory and Practice**, Presidio Press, 1995, pp 245-286
21. טל טובי, "כוחות מיוחדים בסדר כוחות רג'ימנט – רג'ימנט הריינג'רס 75", **מערכות** 410-409 (דצמבר 2006), עמ' 36
22. **שם**, עמ' 37
23. אלון היידי טופל, **מלחמה ואנטי-מלחמה**, ספרית מעריב, אור יהודה, 1997, עמ' 58-71
24. רוברט סקילס, **ניצחון ודאי במדבר**, תוה"ד-מחלקת היסטוריה, אור יהודה, 1997, עמ' 41-43
25. Sean Naylor. **Relentless Strike**, St. Martin's Griffin, 2015, p 114
26. טובי, דצמבר 2006, עמ' 39
27. שון ניילור, **יום שלא טוב למות בו**, הוצאת משרד הביטחון, תל-אביב, 2007, עמוד 58
28. Seymour M. Hersh, "ESCAPE AND EVASION", **The New Yorker**, November 12, 2001
29. CNN LARRY KING LIVE, "Interviews with John Kerry, Randy "Duke" Cunningham, George Joulwan", CNN, December 14, 2001
30. Seymour M. Hersh, "ESCAPE AND EVASION", **The New Yorker**, November 12, 2001
31. נועם אופיר, "שקט, נלחמים", **ביטאון חיל האוויר**, גיליון 142 (234), 1 בדצמבר 2001
32. אמיר אורן, "כישלון ההרתעה, ההרתעה והאבטחה", **הארץ**, 12 בספטמבר 2001
33. אריק שמיט, "רק מטרות מיוחדות מגיעות לאישור הנשיא", **הארץ**, 24 באוקטובר 2001
34. Seymour M. Hersh, "ESCAPE AND EVASION", **The New Yorker**, November 12, 2001
35. טל טובי, דצמבר 2006, עמ' 39
36. Sean Naylor. **Relentless Strike**, St. Martin's Griffin, 2015, p 109
37. CNN LARRY KING LIVE, "Interviews with John Kerry, Randy "Duke" Cunningham, George Joulwan", CNN, December 14, 2001
38. **Operation ENDURING FREEDOM**, U.S Army Military History, 2008, p. 14
39. נועם אופיר, "שקט, נלחמים", **ביטאון חיל האוויר**, גיליון 142 (234), 1 בדצמבר 2001
40. Seymour M. Hersh, "ESCAPE AND EVASION", **The New Yorker**, November 12, 2001
41. נתן גוטמן, "פעולת קומנדו קרקעית של צבא ארה"ב באפגניסטאן", **הארץ**, 20 באוקטובר 2001
42. "בוש הורה: לחסל את בן לאדן", **Ynet**, 21 באוקטובר 2001
43. **Operation ENDURING FREEDOM**, U.S Army Military History, 2008, p. 14
44. ריאיון עם גנרל ג'וזף ווטל, תל-אביב, 29 בינואר 2020
45. טייסת מסוקים המתמחה במבצעים מיוחדים המשתייכת לצבא היבשה האמריקני, אשר הוקמה ב-1981 בעקבות כישלון מבצע "ציפור הנשר". הטייסת אחראית על הטסת לוחמי היחידות המיוחדות האמריקניות, ובהם הכוחות המיוחדים של צבא היבשה, כוח דלתא, הקומנדו הימי (ה-Navy SEALs) והאגף לפעולות מיוחדות של ה-CIA
46. אורן לינצ'בסקי, "ללמוד מהריינג'רים", **מערכות** גיליון 457, אוקטובר 2014, עמודים 40-49
47. מרק בודן, **בן לאדן – החיסול**, כנרת, זמורה ביתן, אור יהודה, 2012, עמ' 218
48. טל לברם, "הצבא יכול לבוא בטענות רק לעצמו", **רדיו 103**, 9 במרס 2020
49. ריאיון עם גנרל ג'וזף ווטל, תל-אביב, 29 בינואר 2020
50. גל פרל פינקל, "פשיטות מעבר לגבול יחזקו את תחושת המסוגלות של כוחות היבשה, אך הן חייבות לשרת אסטרטגיה", **דבר ראשון**, 13 במרץ 2019
51. יהודה יוחננוב, "עקרונות המלחמה של צה"ל – צריך להוסיף את הגמישות", **מערכות** 455 (יוני 2014), עמ' 62
52. גדי איזנקוט, "חיוניות התמרון היבשתי", הרצאה בכנס התמרון היבשתי ככלי חיוני בביטחון הלאומי, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 21 בנובמבר 2019
53. אהוד ערן, **תמצית געגוע**, ידיעות ספרים, תל-אביב, 2007, עמ' 211
54. גל פרל פינקל, "עומק לפנים", **שורטי**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 23 במרץ 2016
55. רועי לוי, "להרוג את רומל", **מערכות** 480-481, נובמבר 2018, עמ' 55
56. אלישיב שמשי, **ארדוף אויבי ואשיגם**, מודן והוצאת משרד הביטחון, 2019, עמ' 47-68
57. הארולד "האל" מור וג'וסף ג' לאלווי, **חיילים היינו וצעירים**, צה"ל/פ"ם – המכון לחקר הטקטיקה והפעלת הכוח, 2011, הקדמה למהדורה העברית מאת אל"ם ירון פיקלמו, עמוד 9
58. אמיר בוחבוט, "המלחמה על הגדר: הונאה היא שם המשחק", **וואלה! חדשות**, 25 באפריל 2014

הערות למאמר: "כשהתותחים רועמים, המוזות שותקות" (עמ' 48)

1. המיס מגדיר את המלחמות החדשות "מלחמות הדור הרביעי". הוא מניח את משקל הכובד במלחמות אלה על ההיבט התודעתי וטוען כי היעד במלחמות כיום הוא להכריע באופן תודעתי את מקבלי ההחלטות של הצד היריב, להביאם לכדי הבנה שלא יוכלו להשיג את מטרותיהם ובכך לצמצם את המוטיבציה שלהם לפעול בהיבט הפיזי. **Thomas X. Hammes, Insurgency: Modern Warfare Evolves into a Fourth Generation**, Institute for National Strategic Studies: National Defence University, Washington, January 2005
2. אונטולוגיה היא תחום בפילוסופיה שמשמעותו "תורת ההווה" או "תורת היש", והוא עוסק בטבע של הקיים או המציאות. גידנס, בהגדרתו את רכיב הביטחון האונטולוגי, הרחיב את הדין העוסק בביטחון לאומי. לפיו, לזהות הקולקטיבית של האזרחים מקום משמעותי ביצירת תחושה של ביטחון לאומי. איום על ביטחון אונטולוגי מתרחש כאשר נוצרים מצבים קריטיים היוצרים תחושת חרדה בקרב הפרטים בחברה, ובמשמעות הביטחונית-צבאית - יצירת חוסר ודאות ואי-יציבות
3. Felix Berenskoetter, **Identity in international relations**, The International Studies Encyclopedia. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010, pp. 3594-3611

8 בספטמבר 2012

9. דוח הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006, דין וחשבון סופי כרך א', ועדת יוגורד, ינואר 2008, עמ' 348

10. שם, עמ' 75

11. פירוט עיצוב קונספט מיגון הרכב, משקלו ורמת המיגון, במיוחד נגד IED, פורסם בסקירת עיתון מפא"ת. מקסי בלום, גיליון נובמבר 2018 - <https://bit.ly/2zTyr7C>

12. סא"ל (מיל") מקסי י' בלום, "פיתוח רכב לחימה קרקעי: מיגון מעל הכל", BESAcenTer, 27 בנובמבר 2019

13. מרווח האוויר שבין תאי הלחימה הנפרדים, מאפשר לגלי ההלם / הדף שמקורם במטען התוקף, להתפוגג באוויר ללא העברת גלי הדף קטלניים למבנה. זאת עקב שטחי פנים קטנים ביחס לתא לוחמים גדול כמקובל כיום

14. הנפח הקטן של תא לחימה בודד מאפשר שטח הגנה קטן ולפיכך ריכוז ועיצוב מסת המיגון לכיוון מקור האיום, וכך יתאפשר להקטין באופן משמעותי את משקל הרכב הקרבי ועדיין להשיג מיגון מיטבי

15. תא"ל (מיל") אביגדור קליין וסא"ל (מיל") מקסי בלום, "קונספט לרכב קרבי ממוגן שובר שוויון", הרצאה בכנס לטרון בנושא & Presented in Ground Warfare & Logistic Conference, יולי 2018

16. Lt Col. (res.) Maxi Y. blum, "Land Combat Vehicles: Protection Must Come First", Besacenter, 28 November 2019

17. רא"ל (מיל") גדי איזנקוט, "התמרון היבשתי ככלי חיוני בביטחון הלאומי", יום עיון משותף למכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) והוצאת "מערכות", 21 בנובמבר 2019

הערות למדור: מפקסו של מג"ד (עמ' 64)

1. Horowitz D., Kimmerling B., "Some Social implications of military service and the reserve system in Israel," **European journal of sociology** 15, 1974, pp. 262-276

2. Samuel Phillips Huntington, **The Soldier and the State**, Harvard University Press, Cambridge, 1957

3. דוד בן-גוריון, "צבא ומדינה", **מערכות** 280-279 (מאי-יוני 1981), עמ' 1-11

4. אלוף יעקב עמידור, "למהותו של מקצוע הפיקוד הצבאי", **מערכות** 369 (פברואר 2000), עמ' 26-31

5. אביהו רונן, "המנהיג ואנשיו" בתוך: מיכה פופר ואביהו רונן (עורכים), **על המנהיגות**, מערכות ומשרד הביטחון, תל-אביב, 1992, עמ' 5

6. Reuven Gal, **A Portrait of the Israeli Soldier**, Greenwood Press, 1986

7. Benjamin Miller, **The concept of security: Should it be redefined?**, The Journal of strategic studies 24.2 (2001), pp. 13-42

8. J Mitzen, **Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma**, European Journal of International Relations, 12, 3 (2006), pp. 341-370

9. Steele, Brent J. "Ontological security and the power of self-identity: British neutrality and the American Civil War", Review of International Studies 31.3(2005): 519-540

10. פריילך הציג את הסביבה האסטרטגית של מדינת ישראל: סכסוך ייחודי באורכו וחריפותו, סכסוך קיומי, מלחמות 'אין ברירה' כדי לשמור על עליונותה האזרחית, איום צבאי קונוונציונלי, בידוד בזירה הבינ-לאומית והשאיפה לסמוך רק על היכולות העצמיות של מדינת ישראל. Charles D. Freilich, **Israeli National Security: A New Strategy for an Era of Change**, Oxford university press, 2018

11. סער רוה, **מערכות** 410-409 (דצמבר 2006), עמ' 66-75

12. גבי סיבוני וגל פרנקל פינקל, "משבר מוטיבציה בגיוס לקרבי", **מבט על**, גיליון 11, בדצמבר 2017

13. אודי דקל ועומר עינב, "תפיסת ביטחון לאומי מעודכנת לישראל", מזכר מיוחד, המכון למחקרי ביטחון לאומי, פברואר 2017

14. "פולחן המתקפה תאם לחלוטין את קווי האישיות האסטרטגית הישראלית שהתאפיינה במנטליות מצור, דינמיות, יזמתיות, אלתור ויצירתיות מבצעית". דימה אדמסקי, **תרבות אסטרטגית וחדשנות צבאית**, מודן ומערכות, בן שמש, 2012, עמ' 178

15. אדמסקי מצוין כי ב"תפיסת ההפעלה החדשה" של צה"ל הציעו ליצור יחידות המשלבות אוויר וקרקע על-מנת להשיג את יתרונות התמרון הקרקעי תוך התאמתו למציאות החדשה. שם, עמ' 179

16. מתוך כנס שנערך במכון למחקרי ביטחון לאומי, תל-אביב, מאי 2018 - <https://www.inss.org.il/he/event/the-cognitive-campaign-gaza-as-a-case-study>

17. אליאור לוי, "הוא תושב עזה שהפוסט שלו הוביל למחאה המונית", **YNET**, 6 באפריל 2018

18. אחמד אבו רתימה, "צעדת השיבה: מה שהתחיל בפוסט בפייסבוק הפך לתנועה היסטורית", **שיחה מקומית**, 31 במרס 2019

19. רמי יונס, "שנה אחר, יוזם צעדות השיבה בעזה פותח את הלב בראיון נדיר", **שיחה מקומית**, 28 במרס 2019

20. אל"ם שי שבתאי ורס"ן ליאור רשף, "מאמץ התודעה בצה"ל", **מערכות** 457 (אוקטובר 2014), עמ' 34

21. לילא עבד אל-נוה, "מפגן פלסטיני: 'חמאס לא צריכים אותי יותר מכיוון שנהייתי נכה'", **מעריב**, 6 בנובמבר 2018

הערות למדור: תגובה (עמ' 68)

1. דותן דרוק, "הבטיחות במבצעים", **מערכות** 487 (מרס 2020), עמ' 43

2. מאיר פינקל, "קל באימונים - קשה בקרב", **מערכות** 425 (יוני 2009), עמ' 37-39

הערות למאמר: התמרון היבשתי חיוני לנטרול איום הרקטות על יישובי ישראל: דגשים, יכולות, פערים ומגמות (עמ' 58)

1. אמיר בוחבוט, "כ-700 רקטות ו-4 הרוגים ביומיים: השדרוג של חמאס מאז צוק איתן", **וואלה**, 6 במאי 2019

2. נועם אופיר, "השלב הבא: פצצות מבריקות", **ביטאון חיל האוויר** 125 (226), 1 בפברואר 1999

3. ורדה תללה, "מחפשי המטרות", **ביטאון חיל האוויר** 1228, 1 במאי 2016

4. ד"ר אפרים כהנא, "צבא מקצועי ומצומצם", **nrg**, 3 בספטמבר 2012

5. "Number of U.S. soldiers killed in the Iraq war from 2003 to 2019", Statista Research Department, 4 June 2019 - <https://bit.ly/2wHUM6n>

6. נועם אמיר, "ישראל טועה בסדר העדיפויות: איום המנהרות אינו קיומי, ומהווה בעיקר לוחמה פסיכולוגית", **מעריב**, 28 בפברואר 2017

7. מתן צורי, "'מונופול קסאמים' ותוכנית פינו: בעוטף עזה מוכנים לסבב הבא", **ynet**, 8 ביולי 2017

8. יואב זיתון, "170 אלף רקטות מול החץ והכיפה. מפת הטילים", **ynet**,